

Định kiến giới về phụ nữ sống thử thể hiện trên báo chí những năm gần đây

Đinh Việt Hà
Viện Nghiên cứu Văn hóa

Tóm tắt: Trên cơ sở khảo sát khoảng 40 bài báo in từ 2000 đến 2013 và 30 bài báo điện tử cùng 2 diễn đàn trực tuyến trên mạng những năm gần đây về vấn đề sống thử của thanh niên, bài viết xem xét định kiến giới đối với người phụ nữ sống thử được thể hiện trên báo chí trong khoảng thời gian hơn 10 năm trở lại đây. Kết quả nghiên cứu cho thấy các diễn ngôn về vấn đề sống thử trên báo chí đã có chiều hướng thay đổi theo hướng cởi mở hơn, đặc biệt trong việc nhìn nhận về phụ nữ sống thử, tuy nhiên sự thay đổi này còn tương đối ít. Các định kiến giới về phụ nữ sống thử được phản ánh trên báo chí tiếp tục lặp lại theo khuôn mẫu tiêu cực.

Từ khóa: Hôn nhân - Gia đình; Giới; Phụ nữ; Sống thử; Định kiến giới.

1. Giới thiệu

Sống thử trong giới trẻ hiện nay là một vấn đề nhận được sự quan tâm của xã hội với hai hướng dư luận trái chiều: đồng tình và phản đối. Ở Việt Nam đã có một số nghiên cứu tìm hiểu vấn đề quan hệ tình dục trước hôn nhân và sống thử trước hôn nhân (Bùi Văn Anh, 2006; Nguyễn Thị Quỳnh Hoa, 2007;

Nguyễn Đức Chiện, 2008, 2009, Khuất Thu Hồng và cộng sự, 2009...). Tuy nhiên, tìm hiểu các diễn ngôn trên truyền thông về việc sống thử trước hôn nhân cũng như cách thức phản ánh của báo chí về vấn đề sống thử còn khá hiếm hoi.

Để có thể tìm hiểu định kiến giới đối với phụ nữ sống thử hiện nay, chúng tôi lựa chọn việc khảo sát các diễn ngôn trên báo chí về vấn đề sống thử của thanh niên. Trên cơ sở khảo sát khoảng 40 bài báo in trên các báo như *Sinh viên Việt Nam*, *Gia đình và xã hội cuối tháng*, *Hạnh phúc gia đình* được xuất bản từ 2000 đến 2013 và 30 bài báo điện tử cùng 2 diễn đàn trực tuyến trên mạng Internet trong những năm gần đây, bài viết phân tích các quan niệm mang tính định kiến và cách nhìn nhận của xã hội về người phụ nữ sống thử trước hôn nhân.

Có thể nói, định kiến vốn mang trong nó sự phiến diện, thiếu khách quan, lấy suy nghĩ của mình áp đặt lên đối tượng khác, có thể làm phá hỏng các mối quan hệ của con người, gây khó khăn cho đối tượng bị định kiến... Định kiến giới có thể làm phụ nữ hay nam giới đánh giá không đúng hình ảnh bản thân mình cũng như đánh giá sai người khác. Định kiến giới làm đơn giản hóa quá trình nhận thức của con người về giới khác, ngăn cản hiểu biết chính xác những người không cùng giới tính với mình (Trần Thị Minh Đức, 2006).

Định kiến giới thể hiện qua nhiều hình thức khác nhau, riêng trên báo chí, cách phản ánh của mỗi bài báo thể hiện quan điểm chủ quan của cá nhân người làm báo, cũng có thể là quan niệm của một nhóm người hoặc đại diện cho số đông xã hội. Quan trọng hơn, diễn ngôn báo chí hay những thông điệp và thông tin mà báo chí truyền tải có thể tác động đến ý thức xã hội ở những mức độ khác nhau. Nếu cách phản ánh của nhà báo thể hiện quan niệm cực đoan hoặc sai lệch về một vấn đề nào đó, có thể sẽ khiến độc giả tiếp nhận vấn đề đó cũng theo một cái nhìn sai lệch, mang nặng định kiến. Ví dụ, sau khi đăng bài “Có hay không một “sống thử” trong sinh viên Việt Nam”, Báo *Tiền phong.vn* đã nhận được gần 1000 ý kiến tranh luận sôi nổi về vấn đề này, khá nhiều ý kiến phản đối vị họ coi “sống thử là một tệ nạn cần loại bỏ”, “là biểu hiện của sự tha hóa về đạo đức cần tránh xa, triệt để đẩy lùi”... Dựa trên phân tích tư liệu trên báo chí, bài viết sẽ phân tích một số định kiến giới về người phụ nữ sống thử được thể hiện trên báo chí trong những năm gần đây.

2. Định kiến giới về phụ nữ sống thử thể hiện trên báo chí

Phụ nữ sống thử là người có lối sống dễ dãi, buông thả và không có phẩm hạnh

Kết quả khảo sát về các bài viết liên quan đến việc “sống thử” trên báo chí trong khoảng thời gian từ năm 2000 đến 2013 cho thấy, đã có sự thay đổi theo hướng từ việc gay gắt phản đối, đặc biệt thể hiện thái độ khắt khe đối với phụ nữ, phản ánh những băn khoăn, giằng xé của các bạn trẻ xung quanh vấn đề tình yêu, tình dục cho đến việc ngày càng có nhiều chuyên mục, bài viết trao đổi trực diện, cởi mở, nhìn nhận vấn đề sống thử có tính khách quan hơn. Tuy nhiên sự thay đổi này còn tương đối ít và chậm.

Kết quả phân tích các bài viết về sống thử đã bộc lộ rõ thái độ định kiến đối với những người phụ nữ đã và đang sống thử bằng những từ ngữ gay gắt và chỉ dành cho nữ giới. Trong những câu chuyện này thể hiện những lời bình luận tiêu cực của người đọc dành cho phụ nữ nhiều hơn. Hình ảnh người phụ nữ thường dùng những lời lẽ phê phán như: không biết giữ mình, bị coi là “nhẹ dạ”, “dễ dãi”, “hư hỏng”, “buông thả”, “không có phẩm hạnh”... Bằng cách này, chân dung của những người phụ nữ sống thử được phác thảo một cách vô cùng méo mó.

Không ít độc giả có ý kiến phản đối gay gắt và không ngại bộc lộ suy nghĩ của mình khi đánh giá về phụ nữ sống thử, trong số đó, rất nhiều ý kiến của các bạn đọc là nam giới: *“Có phải như vậy họ đã quá coi thường đức hạnh của một con người, đặc biệt là người phụ nữ phương Đông. Phải chăng những người như vậy không còn phẩm giá của một con người. Cho nên theo tôi, sống thử là biểu hiện của sự tha hóa về tư cách đạo đức, cần phải tránh xa, triệt để đẩy lùi. Bởi tôi coi khinh những con người như vậy”, “Họ hình như chưa coi trọng lắm phẩm giá của một người con gái hiện đại”* (Tienphong.vn, 28/4/2005).

Định kiến giới không chỉ thể hiện qua các câu chuyện, các ý kiến phản hồi mà nhiều khi còn qua cách mà nhà báo/nhà tư vấn trên báo đưa ra những lời khuyên và những đánh giá về người phụ nữ sống thử. Họ mặc định theo số đông rằng đàn ông bản chất ngàn đời nay là ham của lạ và chỉ có đàn ông là có ham muốn cao và không thể chế ngự còn phụ nữ thì không. Khi trả lời thư tâm sự của một bạn gái “trót dại” với bạn trai, người phụ trách mục tâm sự vẫn trách cô gái đã dễ dãi, sai lầm khi yêu hết mình, không giữ được trinh

tiết:

“Yêu và bảo vệ tình yêu không có gì sai nhưng yêu và bảo vệ tình yêu như thế nào là điều đáng bàn trong trường hợp của em. Yêu hết mình, không giữ được sự trinh trắng là một cái sai của em khi yêu. Sống chung một thời gian dài không hôn thú, cưới xin như một cách bảo vệ tình yêu là cái sai nữa của em, bởi đó lại là một trong những nguyên nhân hủy hoại tình yêu nhanh nhất” (Hạnh phúc gia đình, mục Tâm sự với chị Thanh Tâm, 27/5/2005).

Những diễn ngôn dạng này thiên về việc buộc tội cho người phụ nữ trong việc để xảy ra quan hệ tình dục trước hôn nhân, sống thử, vì họ có lối sống dễ dãi, buông thả nên khiến người khác coi thường, nghi ngờ. Những từ ngữ như “nhẹ dạ, bông bột, trái với phong cách kín đáo, thùy mị, đoan trang, nét na đặc biệt của người phụ nữ Việt Nam ta” cho thấy những người làm báo, tư vấn tâm lý về các vấn đề hôn nhân gia đình còn mang nặng định kiến giới và cách đánh giá chủ quan về giá trị của người phụ nữ qua việc cô ta còn hay mất trinh tiết và việc chấp nhận sống thử của phụ nữ mà không xét đến các khía cạnh tình cảm, hoàn cảnh của họ.

“Với người phụ nữ phương Đông, chữ trinh tiết là cả phẩm chất đạo đức của người phụ nữ, để đánh giá một người phụ nữ thủy chung. Thế nhưng cái phẩm chất ấy lại được các bạn sinh viên xem thường” (Kiều Linh, phunutoday.vn, 26/5/2011).

Có nhiều lý do để thanh niên sống thử, vì cả tình cảm và các lợi ích thực tế hoặc chỉ hoàn toàn vì mục đích tình cảm nghiêm túc. Phần lớn các trường hợp sống thử được khảo sát trên báo chí của nghiên cứu này cho thấy, các cặp đôi sống thử có thể nhằm mục đích góp gạo thổi cơm chung, muốn tiết kiệm chi phí sinh hoạt, các khoản thuê nhà, ăn uống và gần nhau về mặt tình cảm. Một số ít các trường hợp sống chung trước hôn nhân là nhằm mục đích để thử xem có hòa hợp với nhau hay không trước khi cưới. Và vì vậy, cách nhìn nhận của báo chí về sống thử tập trung quá nhiều vào việc chỉ trích phụ nữ cho thấy, thông điệp truyền thông còn mang tính rập khuôn và mang nặng định kiến giới với các phản ứng tiêu cực đối với phụ nữ.

Phụ nữ sống thử thường có địa vị yếu thế, thụ động

Quan niệm thường thấy là phụ nữ sống thử là luôn ở địa vị yếu thế, thụ động vì họ được coi chỉ là kẻ hầu hạ, phục vụ cho bạn trai (cả việc nhà, tình dục, thậm chí tiền bạc). Trong rất nhiều trường hợp sống thử được đăng tải

trên báo chí đều ghi nhận các kết cục cho phụ nữ: họ thường mất nhiều thời gian để làm nội trợ, ảnh hưởng học tập, thể lực, tinh thần, bị bạo hành, bị bỏ rơi... Trong quá trình sống thử, ngay cả lúc cả hai người cảm thấy hòa hợp và hạnh phúc, nữ giới vẫn luôn chịu “lép vế” khi phải đảm nhiệm gần như hoàn toàn công việc nội trợ. Sau đây là “cái nhìn” của một thanh niên nam về việc sống thử và việc “được lợi” khi sống thử.

“Thời sinh viên mình có một cậu bạn sống thử, được người yêu hầu hạ cơm nước, giặt giũ, cậu ấy chỉ việc đi học và đi chơi, làm mình cũng thèm”, “Con trai ai chẳng thích sống thử, đặc biệt là mấy chàng sinh viên xa nhà. Có người yêu chăm sóc, mình không phải ăn cơm bụi hay mì tôm trường kì. Thời đó, mình và mấy thằng độc thân khác một tháng ‘viêm màng túi’ đến 20 ngày nhưng anh bạn sống thử kia lúc nào cũng tươm tất vì được vợ hờ chăm bẵm, và luôn chữa cháy khi cần thiết”, “Sống thử giúp các bạn nam tiết kiệm được tiền thuê nhà, giảm chi phí ăn uống, không phải làm việc nhà, nói chung là con trai hoàn toàn được lợi nên cậu chàng nào cũng thích”... “Nhưng ngược lại, các bạn nữ nên cẩn thận vì như cậu bạn của mình, sau khi ra trường đã đá bay cô người yêu kia” (Kim Anh, vnexpress.net, 31/5/2013).

Bên cạnh đó, phần lớn các bài báo về sống thử còn đi sâu đề cập đến hậu quả khi người phụ nữ bị bạn trai bỏ rơi sau khi có thai hoặc đã chán nhau sau khi sống thử một thời gian với cái nhìn và cách diễn ngôn đầy thương cảm; ngược lại họ ít đề cập đến tình huống phụ nữ hoặc người bạn gái là người chủ động chia tay sau khi cảm thấy không phù hợp với bạn trai.

“Hóa ra từ trước tới giờ anh ta không hề yêu cô. Hắn chỉ lợi dụng cô để quan hệ xác thịt, để có chỗ ăn nghỉ miễn phí, có kẻ hầu hạ khi hắn đi làm về. Tủi nhục, cô chỉ muốn chết quách cho xong. Nhưng cái ngàn vàng đã trao, tình yêu với Quang vẫn đây ấp. Phải làm sao đây? Bỏ Quang, cô sẽ mất tất cả. Số tiền hai năm đi làm xa nhà dành giùm cũng đã giao Quang quản lí. Đành nhắm mắt buông xuôi” (Huyền Liên - Thành Huế, nguoiduatin.vn, 25/2/2013).

Nhiều bài báo cũng đưa ra các cảnh báo về hậu quả đối với các cô gái từng sống thử phải đi nạo phá thai nhiều lần như khó có con hoặc bị vô sinh với cái nhìn đầy thương cảm; hoặc phản ánh thái độ dửng dưng của các cô gái trẻ ngay sau khi nhiều lần bỏ đi giọt máu của mình (nguoiduatin.vn, 25/2/2013). Như vậy, hình ảnh của người phụ nữ từng sống thử được mô tả không chỉ là người có cách dễ dãi, buông thả mà còn là những người nhẫn tâm, độc ác, vô trách

nhiệm.

Trình tiết và giá trị nhân phẩm của người phụ nữ sống thử

Trong xã hội truyền thống, người Việt Nam nói riêng và người phương Đông nói chung luôn đề cao tư tưởng “nam nữ thụ thụ bất thân”, đặc biệt phụ nữ phải biết “giữ thân” cả trước và sau khi đã kết hôn. Chữ “trình tiết” thường đi đôi cùng phẩm hạnh của người phụ nữ. Ở Việt Nam xưa kia có tục cạo đầu bôi vôi, thả rọ trôi sông những cô gái “trót đại”. Theo thời gian, những hủ tục này dần bị xóa bỏ nhưng định kiến của xã hội về trình tiết, phẩm hạnh của phụ nữ vẫn tồn tại, bám rễ sâu sắc trong ý thức hệ của xã hội Việt Nam, nếu một phụ nữ chưa có chồng mà đã ăn ở với người đàn ông khác đồng nghĩa với việc mất trình tiết và sau đó họ sẽ bị mọi người xung quanh dị nghị “chẳng còn trong sạch gì”, “mất giá”. Định kiến này vẫn được thể hiện trên các kênh truyền thông:

“Dù xã hội có văn minh đến đâu, có công bằng về giới ở mức nào thì trong tình yêu, người phụ nữ luôn phải chịu nhiều thiệt thòi cay đắng. Người con gái khôn ngoan không xem ai là chồng, không cho phép quan hệ tình dục khi chưa có đăng ký kết hôn chưa cưới hỏi. Sự giữ mình ấy chẳng bao giờ bị người tình xa lánh, mà trái lại, họ càng yêu càng tôn trọng hơn. Và khi chưa quan hệ thân xác thì dù phải đau khổ đến đâu thì thời gian cũng sẽ giúp họ cơ hội chữa lành” (Vệ Giang, Hạnh phúc gia đình, 11/3/2005).

Hậu quả mà định kiến giới gây ra đối với người phụ nữ từng sống thử nghiêm trọng hơn chúng ta nghĩ. Những bài báo với cách nhìn nhận một chiều và rập khuôn với tần suất cao và mật độ dày đặc dễ dàng tạo ra cái nhìn không đầy đủ, chân thực về người phụ nữ từng sống thử, khiến nhiều người có thái độ khinh ghét họ, nhiều người còn xa lánh như thể họ sa vào tệ nạn nào đó đáng bài trừ. Diễn ngôn trên báo chí mang tính tương tác và không cố định. Đặc biệt, ở các báo điện tử, tính tương tác càng biểu hiện rõ. Yếu tố xúc cảm và yếu tố hành vi của định kiến thường không bộc lộ rõ ở những bài báo do cá nhân nhà báo viết mà thường biểu hiện qua các ý kiến phản hồi hay bài viết tham gia diễn đàn của độc giả, hoặc từ cảm nghĩ, hành động của nhân vật mang định kiến trong bài báo đó (chẳng hạn người nam từng sống thử, hàng xóm, chủ nhà trọ, bạn bè...). Theo như các câu chuyện mà báo chí phản ánh, người phụ nữ từng sống thử bị phân biệt đối xử và chịu nhiều hậu quả. Họ không những bị coi rẻ, coi là đồ bỏ đi, mất nết, hư hỏng mà còn bị dẫn vật,

đay nghiến, thậm chí bị người chồng sau này đánh đập nếu bị phát hiện ra họ không còn trinh tiết, bị gia đình người yêu cấm không cho cưới vì quá khư sống thử, thậm chí nhiều người còn bế tắc đến mức tự tử.

Song song với việc phải chịu đựng thái độ coi thường và phân biệt đối xử của người khác (nam giới hoặc chính nữ giới), bi kịch nặng nề nhất của người phụ nữ từng sống thử là họ tự định kiến với chính mình. Đây vừa là hệ quả của định kiến vừa là một trong những nguyên nhân khiến định kiến giới đối với phụ nữ trong sống thử nói riêng trở nên sâu sắc hơn. Nhiều cô gái sống thử có thể vẫn giữ được trinh tiết vì quan hệ bên ngoài, cố giữ cái màng sinh học để sau này không ảnh hưởng đến chuyện lấy chồng. Tuy nhiên, trong con mắt của một nhà tư vấn thì chẳng qua đó là do cô gái ấy đã tự lừa dối cảm xúc của mình bởi theo họ: *“Chữ trinh mà họ (các cô gái) hiểu chỉ là cái màng trinh sinh học, chứ thật ra quan hệ bằng cách nào đi nữa thì người nữ trong trường hợp này cũng đã mất trinh tiết rồi. Bởi chữ trinh tiết được hiểu cả về hai mặt: vật chất là cái màng mỏng ấy và về tinh thần đó là cảm giác gần gũi người nam để đạt được khoái cảm”* (Thi Trân, vnexpress.net, 22/8/2010).

Với những suy nghĩ rập khuôn, mang nặng tính trói buộc người phụ nữ nên không ít các cô gái tìm đến một “dịch vụ” để cứu vãn giá trị - dịch vụ vá trinh. Cấu tạo sinh học của phụ nữ vô tình tạo ra những bất lợi và ràng buộc cho họ khi vấn đề trinh tiết luôn đi kèm với đạo đức, phẩm hạnh; không còn trinh tiết là không còn đạo đức, không còn phẩm hạnh sẽ trở thành định kiến. Nhiều phụ nữ sống thử hoàn toàn ý thức rõ việc họ làm. Họ không phải là những cô gái hoàn toàn dễ dãi, yêu mù quáng như nhiều người vẫn tưởng và quy kết, nhưng họ vẫn phải sống trong ám ảnh, tự định kiến với bản thân mình, không dám mở lòng khi đã từng sống thử:

“Sau mối tình đổ vỡ, Huệ luôn sống trong cảm giác đau khổ, oán hận chính mình. Cô lo sợ không người đàn ông nào có thể chấp nhận quá khứ kia nên thường e dè khi có người khác phái đến với mình. Cuối cùng, cô gái 25 tuổi đã tìm cách săn học bổng và ra nước ngoài học hành vì không muốn tiếp tục bị ám ảnh chuyện cũ... Có thể đàn ông Tây sẽ không quá coi trọng chuyện em từng sống thử và em có thể tìm được một người chấp nhận mình chăng?” (Vương Linh, vnexpress.net, 29/10/2010).

Điều đáng chú ý là chẳng bao giờ có nhà báo nào nhắc đến việc nam giới bị thiệt thòi gì hay vi phạm đạo đức gì khi quan hệ tình dục trước hôn nhân.

Nguyên nhân sâu xa của định kiến này là do: “Trong vấn đề tình dục, nam thường được gán cho thế chủ động, nữ thường được giáo dục việc giữ gìn trinh tiết... Những giá trị, chuẩn mực này định hướng hành vi tình dục nói chung và hành vi tình dục trước hôn nhân nói riêng” (Trần Thị Hồng, 2006). Một nam thanh niên đã thừa nhận họ “không mất gì” khi có quan hệ tình dục trước hôn nhân và đó như một điều hiển nhiên: “*Là một thằng con trai, tôi có thể khẳng định rằng, nếu cho phép được sống thử, 80% thằng con trai đồng ý. Mất thì chẳng mất gì, mà được thì được rất nhiều. Với các cô, còn biết được là cô đã quan hệ hay chưa, chứ như con trai chúng tôi, thoải mái!...*” (tien-phong.vn, 28/4/2005).

3. Kết luận

Trong khoảng thời gian hơn 10 năm trở lại đây, vấn đề sống thử của thanh niên trên báo chí đã có chiều hướng thay đổi theo hướng ngày càng tích cực, cởi mở và khách quan hơn, tuy nhiên, sự thay đổi này còn tương đối ít và chậm. Định kiến giới về phụ nữ sống thử được phản ánh trên báo chí theo khuôn mẫu lặp đi lặp lại và ít có dấu hiệu thay đổi. Cách phản ánh của mỗi bài báo thể hiện quan điểm chủ quan của cá nhân người làm báo và diễn ngôn báo chí hay những thông điệp mà báo chí truyền tải có thể tác động đến ý thức xã hội ở những mức độ khác nhau, mà cụ thể là xây dựng hình ảnh tiêu cực về người phụ nữ.

Link và Phelan (2001) cho rằng để thay đổi định kiến cần ít nhất một trong hai điều kiện sau: i) Thay đổi căn bản nhận thức, niềm tin và hành vi của nhóm mang định kiến, ii) Thay đổi quan hệ giữa nhóm mang định kiến và nhóm bị định kiến theo xu hướng bình đẳng hơn về quyền lực” (Link và Phelan 2001, dẫn theo Phạm Quỳnh Phương 2011:46). Theo chúng tôi, hai điều kiện này liên quan mật thiết bởi nhận thức là yếu tố căn bản trong việc thay đổi cách nhìn nhận, hành vi của con người, của người này về người khác, nhóm này về nhóm khác. Không thể phủ nhận những hậu quả, hệ lụy mà hành vi sống thử gây ra như: nạn nạo phá thai ngày càng tăng, nếu thanh niên chỉ muốn sống thử mà không kết hôn thì sẽ ảnh hưởng đến sự bền vững của xã hội... Tuy nhiên, trong bối cảnh tuổi kết hôn lần đầu gia tăng, quan hệ xã hội của thanh niên ngày càng năng động và mở rộng thì quan hệ tình dục trước hôn nhân cần được nhìn nhận một cách khách quan. Do vậy, báo chí và truyền thông cần có những bài viết về vấn đề sống thử một cách đa diện đối với cả người nam và người nữ, tránh đưa tin theo hướng giật gân gây sốc một cách

thái quá, tránh khái quát hóa hiện tượng chỉ dựa trên một vài trường hợp đơn lẻ, nhằm góp phần vào việc xóa bỏ định kiến về phụ nữ từng sống thử. ■

Tài liệu trích dẫn

- Bùi Vân Anh. 2006. “Bước đầu tìm hiểu thái độ của nữ sinh viên về sống thử. Tạp chí *Tâm lý học*, số 2, tr. 60 - 63.
- Khuất Thu Hồng, Lê Bạch Dương, Nguyễn Ngọc Hương. 2009. *Tình dục trong xã hội Việt Nam đương đại: chuyện để đùa khó nói*. Nxb. Tri thức.
- Nguyễn Đức Chiện. 2008. “Sinh viên sống chung trước hôn nhân tại các thành phố lớn ở Việt Nam hiện nay: qua góc nhìn báo chí”. Tạp chí *Nghiên cứu Gia đình và Giới*, số 4.
- Nguyễn Thị Quỳnh Hoa. 2007. “Xu hướng sống thử của thanh niên Việt Nam hiện nay”, Tạp chí *Nghiên cứu Gia đình và Giới*, số 2, tr. 76 – 87.
- Phạm Quỳnh Phương. 2011. “Văn hóa và định kiến”. Tạp chí *Văn hóa dân gian*, số 3, tr. 47 - 54.
- Tine Gammeltoft. 2006. *Là một người đặc biệt đối với một ai đó: Vấn đề tình dục tại đô thị trong xã hội Việt Nam đương đại*. Nxb. Thế giới.
- Trần Thị Hồng. 2008. “Khác biệt giới trong hành vi tình dục trước hôn nhân của vị thành niên và thanh niên”. Tạp chí *Nghiên cứu Gia đình và Giới*, số 2.
- Trần Thị Minh Đức. 2006. *Định kiến và phân biệt đối xử theo giới. Lý thuyết và thực tiễn*. Nxb. Đại học quốc gia Hà Nội.